

Fra mitt ufrivillige eksil i Spania ser jeg at professor Kristian Gundersen også tar opp Plan S til debatt. Jeg forstår det slik at han ikke har lest mitt innlegg om Plan S. Mine tall er trolig langt bedre enn hans, ikke minst når det gjelder tallet på artikler Norge kan måtte betale for.

Jeg er mangeårig OA-tilhenger, det er neppe noen hemmelighet. Og jeg ønsker i bunn og grunn Plan S velkommen. Det er likevel vanskelig ikke å se gode poenger i en del av innvendingene mot Plan S, som fremføres. Jeg har likevel lyst til å kommentere noen punkter.

Det er litt tidlig å slå på stortromma: Det er, på tross av innlegget fra Nybø og Røttingen i går, ikke mulig å forstå av det som har kommet så langt, hvorvidt Plan S vil bli en del av den nasjonale OA-policyen – det vil være av vesentlig betydning for hvor «hardt» Plan S treffer norske forskere. Og det vil uansett ikke være slik at det blir «forbudt» å publisere i de 85 % av tidsskriftene Gundersen nevner – det vil ev. bare ikke medføre økonomisk uttelling i finansieringsmodellen å publisere der. (Og det vil igjen øke uttellingen per artikkel for å publisere i de resterende 15 % av tidsskriftene.) Forskningsrådets og EUs håndheving av Plan S kan få langt større økonomiske konsekvenser.

«Det er bare å fatte vedtaket og tvinge industrien» skriver Gundersen. Det er rent faktisk ikke slik det fungerer (dessverre), vi kan kun bruke denne typen beslutninger som Plan S er, for å tvinge industrien. Og erfaringene med å forsøke å få til en overgang via forhandlinger har så langt vist seg å ha lite suksess, Plan S må blant annet sees som en reaksjon på industriens manglende vilje til å imøtekomme vitenskapens krav.

«Abonnementsordninger fremmer kvalitet fordi ingen ikke vil betale for å lese dårlige tidsskrifter. OA derimot oppmuntrer til store volumer av publisering uavhengig av kvalitet.» Nei, ingen seriøs utgiver vil ønske å renonsere på kvalitet for å få kvantitet, over tid. For det er kun kvalitet som kan tiltrekke seg nye manus fra kvalitetsbevisste forfattere. Selvsagt forekommer feilskjær – den som leser Retraction Watch, vil vite at dette langt fra er forbeholdt OA-utgivelser.

«Skal man ha kvalitetssikret publisering koster det uansett penger, forskjellen er bare om det er leseren eller forfatteren som betaler.» Ikke bare bare, den forskjellen – den har nemlig store konsekvenser.

En konsekvens er at dette representerer to helt ulike markedsformer. Abonnement er et marked med monopolistisk konkurranse – tidsskriftene er ikke alternative goder man må velge mellom, alle ønsker så mange som mulig, innenfor en gitt budsjetttramme. Et slikt marked gir svært gode muligheter for forleggerne til å ta ut superprofitt, en mulighet regnskapene viser at de gjerne benytter seg av. Betaling for publisering representerer et frikonkurransemarked – forfatteren kan kun sende sitt manus til ett tidsskrift, og tidsskriftene må konkurrere på pris, kvalitet, leserkrets, service overfor forfatteren osv. for å tiltrekke seg manuskripter. Her kan vi få en utvikling hvor publiseringskostnaden går nedover. Vi ser svært profitable OA-utgivere med langt lavere publiseringsavgifter enn det de store krever – det er altså godt rom for kostnadsuttak og lavere priser i markedet, om vi får til konkurranse. Det er det umulig å få til i en abonnementsmodell.

En annen konsekvens er nettopp mangel på allmenn tilgang, eller tilgang for alle som har tilgang til internett. Gundersen raljerer litt med hvem som ev. skulle ønske å lese hans siste artikkel. Jeg håper for Gundersens del at det finnes et publikum utenfor det velbeslåtte vestlige akademia – i akademia i mindre bemidlede land, i forvaltning og utdanning, hos allmennheten og i næringslivet. Allmennheten er internasjonal og representerer i mange land svært mange høyt utdannede personer som ikke arbeider i akademia. Selvfølgelig blir ikke Gundersen suksessforfatter om hans skrifter blir OA, men han vil kunne nå ut til «the long tail» av potensielle lesere, og jeg synes ikke han skal kimse av det. Det ligger nemlig et lite paradoks i bruken av begrepet «forskningens frihet» når man argumenterer for at det skal være ensbetydende med forskerens frihet til å stå fritt til å stenge resultatene av sin forskning inne bak betalingsmur som kun tjener rent kommersielle interesser.

Jan Erik Frantsvåg
OA-rådgiver
UiT Norges arktiske universitet